

Monitorovanie imisnej záťaže pôd v Muránskej doline

Milan Bobro¹, Jozef Hančuľák¹, Hana Dorčáková² a Magda Bálintová¹

Imission load monitoring of soil in the Muránska valley

In the Muránska valley area the magnesite industry operates about 100 years. During its operation a large amount of magnesium-bearing dusts leaked into the surroundings resulting in an alkalization of soil. The submitted contribution describes the range of contamination on the basis of chemical analyses of soil samples.

Key words: magnesite, dust, soil, imission.

Úvod

Magnezitový priemysel v Slovenskej republike predstavuje významné odvetvie pre národné hospodárstvo a zahraničný obchod. Vo výskyte magnezitu patrime na 4. miesto vo svete a v objeme výroby sme boli zaradení na 5. miesto. Zásoby magnezitových surovín predstavujú okolo 8 % všetkých svetových zásob. Magnezit bol a aj je predmetom podnikateľských aktivít, spracovania a obchodu, s už 100-ročnou históriou. Najvýznamnejšie ložiská magnezitu v SR sa koncentrujú v západnom krídle pruhu karbónu medzi Podrečanmi a Ochtinou. V súčasnosti pracujú závody Hačava, Lubeník a Jelšava. Ich vplyv na prostredie v terajšej dobe je značne eliminovaný používaním moderných odlučovacích zariadení. Nepriaznivé vplyvy z minulého obdobia sa stále prejavujú, pretože v tepelných technológiách nebolo v minulosti pamätané na ich vplyvy na okolie - životné prostredie. Magnezitový priemysel spôsoboval vo svojom okolí silnú alkalizáciu pôd. K úbytku vegetácie dochádzalo niekde až tak, že celkom vymizla a na pôdach sa vytvorila kôra z minerálov, ktoré vznikli na báze horečnatých prachov prinesených vzdušnou cestou. Vizuálny vzhľad krajiny je veľmi nepriaznivý a môžeme ho pozorovať aj dnes. Pôdy obsahujú vysoké hodnoty horčíka, obyčajne nad 500 mg.kg⁻¹, čo obmedzuje ich funkčnosť. Urodnosť takýchto pôd je veľmi kolísavá, často a ľahko podliehajú erózii. Takéto javy sú dobre viditeľné na Medzňiku pri Teplej Vode, na Hradovisku pri Jelšave a na Amagu pri Lubeníku. Produkčnú schopnosť alkalizovaných pôd hodnotí vo svojich prácach Hronec (1992, 1996) a zaraďuje ich do 5 kategórií, kde v 5. kategórii Mg dosahuje hodnoty nad 2000 mg.kg⁻¹ a straty v hrubej rastlinnej výrobe u takejto pôdy predstavujú 30 až 100 %. Viditeľné zmeny prírodnej sféry viedli aj vedú k veľmi negatívne hodnoteniu vplyvov magnezitového priemyslu na životné prostredie. Zvýraznili sa hlavne po roku 1989, s nástupom množstva rôznych ochranných združení a organizácií ktoré situáciu negatívne hodnotili bez seriózneho vedeckého poznania. Došlo k útlmu až odstaveniu niektorých prevádzok tepelného spracovania magnezitov (Lovinobaňa, Košice) alebo k zmenám výrobného procesu na báze nových technológií (Hačava). V súčasnosti sa technológie dostávajú na ekologicky vhodnú úroveň, ich vplyv na okolie je všeobecne nízky a zlepšovaním sa ďalej minimalizuje.

Horčík je dôležitý biologický prvok a jeho funkcia v organizme je nezastupiteľná. Vo všeobecnosti je pre svet biosféry - fauny a flóry celkovo nedostatkový.

Nadbytok horčíka vystupuje ako problém slovenský v úzkych rajónoch s magnezitovým priemyslom, kde boli tepelné technológie najmä v minulých desaťročiach nedostatočne odprášené. V súčasnom období je počet pracujúcich magnezitových závodov zredukovaný. Ich činnosť a pôsobenie je v mnohom odlišné od predchádzajúcich prevádzok. Napriek tomu v najbližšom okolí závodov stále dochádza k prisunu určitého množstva Mg zložiek do prostredia. Z týchto dôvodov sme urobili dlhodobejší, dvojročný monitoring imisnej záťaže pôdneho horizontu v oblasti, kde aktívne pracujú dve magnezitky, a to SMZ, a. s., Jelšava a SLOVMAG, a. s., Lubeník.

Metodika práce

V smere Muránskej doliny boli odoberané vzorky zemín do vzdialeností niekoľkých km od zdrojov. Zeminy boli odoberané z oddrneného pôdneho horizontu z plochy 50x50 cm a hĺbky 10 cm. Kvartáciou bola získaná analytická vzorka. Urobená bola totálna analýza a z výluhu v 2 mol. HNO₃, podľa Rozhodnutia MP 531/1994-540. V tabuľke 1 uvádzame názov miesta odberu a výsledok z totálneho rozboru a výluhu.

¹ RNDr. Milan Bobro, CSc., Ing. Jozef Hančuľák a RNDr. Magda Bálintová, Ústav geotechniky SAV, Watsonova 45, 043 53 Košice,

² Ing. Hana Dorčáková, Okresný úrad Revúca, Odbor životného prostredia
(Recenzovali: Doc. Ing. T. Szabová, CSc. a Ing. Bocková)

Tabuľka 1. Výsledky chemickej analýzy zemín z oblasti Muránskej doliny. Obsah prvkov v mg.kg⁻¹ (ppm) z – totálny rozbor, v – rozbor z výluhu v 2 mol. HNO₃ (odbery vzoriek v r. 1998).

Označ. miesta odberu	Miesto odberu		Mg	Ca	Al	Fe	Mn	Zn
3	Muránska Dlhá Lúka	z	3200	5400	29400	20700	510	73,5
		v	1600	3300	4100	5900	471	27,3
4	Revúca	z	3400	4900	27400	18300	490	104,7
		v	1700	1700	4700	4800	435	27,8
5	Mokrú Lúka	z	6300	3100	35400	19000	510	101,6
		v	2600	1900	3300	4700	476	16,2
6	Závod Lubeník	z	12000	8000	37600	28800	860	140,4
		v	5400	6200	4200	8700	500	56,9
7	Lubeník	z	6100	7300	33900	30700	1200	119,3
		v	3800	4800	4400	8700	889	36,9
9	Hradovisko	z	37700	11500	8000	33300	4230	74,4
		v	17400	8100	900	10600	1669	28,3
10	Jelšava ŠL	z	7350	9600	15900	28600	13000	96,3
		v	3820	7200	1700	10600	968	36,4
11	Jelšavská Teplica	z	4800	6500	54400	33600	1050	89,9
		v	2300	990	5300	7300	662	25,1
12	Gemerská Milhošť	z	1100	2600	48900	20200	530	46
		v	400	800	700	1200	206	6,9
Rozhodnutie MP 531/1994-540 -- Limitné hodnoty		A	-	-	-	-	-	140
		A ₁	-	-	-	-	-	40
		B	-	-	-	-	-	500

Označ. miesta odberu	Miesto odberu		Cu	As	Cr	Ni	Pb
3	Muránska Dlhá Lúka	z	32,2	0,5	50,6	43,3	23,9
		v	7,4	0,2	13,2	10,5	9,3
4	Revúca	z	24,1	0,5	32,2	32	19,1
		v	6,1	0,05	7,8	7	0,3
5	Mokrú Lúka	z	24,5	0,4	28	36	18,6
		v	6,6	0,05	5,2	5,1	7,4
6	Závod Lubeník	z	31,7	0,9	181,2	50,4	20,2
		v	9,9	0,5	52,2	10,8	17,2
7	Lubeník	z	39,7	3,2	44,7	41,6	14,1
		v	11,7	1,4	7,2	15,7	8,9
9	Hradovisko	z	29,8	3,8	24,8	42	32,2
		v	6	0,7	3,4	12,1	9,6
10	Jelšava ŠL	z	26,2	2,5	30,6	48	31,9
		v	8,6	0,6	3,8	9	21
11	Jelšavská Teplica	z	44,9	7	63,7	57,2	5,3
		v	2,7	0,2	7,2	12,5	2,3
12	Gemerská Milhošť	z	30,7	4,3	30,7	30,5	5,5
		v	4,9	0,05	3,1	2,6	1,9
Rozhodnutie MP 531/1994-540 -- Limitné hodnoty		A	36	29	130	35	85
		A ₁	20	5	10	10	30
		B	100	30	250	100	150

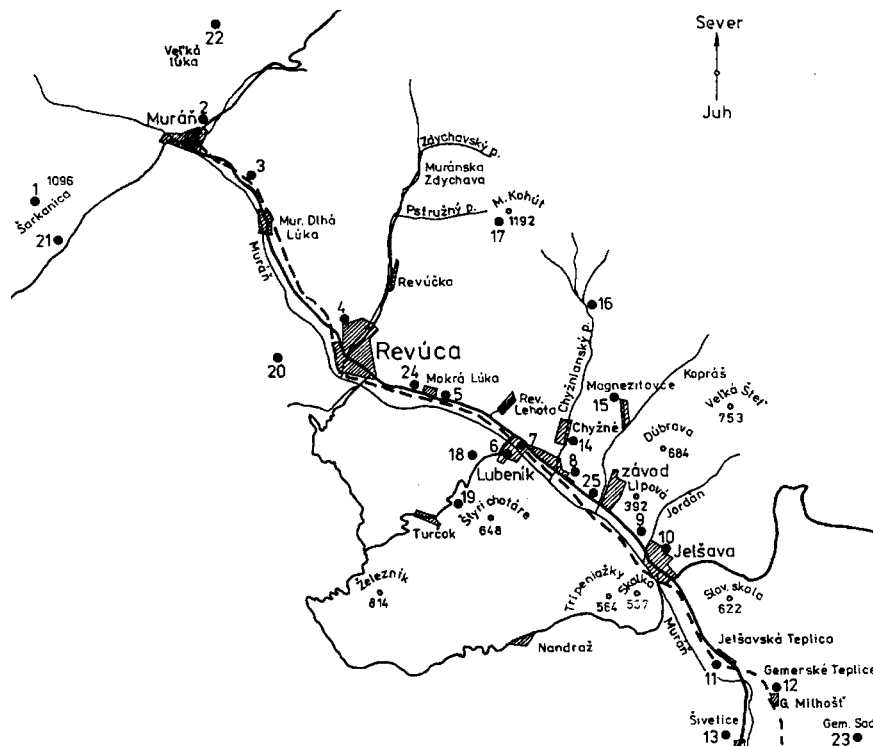
Výsledky a diskusia

Z hodnôt uvedených v tabuľke 1 je evidentné, že obsah horčíka v pôdach v celom pozorovanom území prekračuje hodnoty 2000 mg.kg⁻¹. Sú to pôdy silne alkalizované a podľa takéhoto obsahu aj silne zmenené vzhľadom na reprodukčnú efektívnosť. Pre normálne pôdy sa udáva hodnota obsahu Mg okolo 290 mg.kg⁻¹. Naše výsledky jednoznačne indikujú pôdy silne imisne postihnuté. Vysoké hodnoty Mg mohli zotrvať v okolí závodov z minulého obdobia, kedy emisie predstavovali 10 aj viacnásobok súčasných (cca 8-10 rokov). Úbytok Mg z pôdy je ročne okolo 14-20 kg z hektára (2, 3). V imisnom prostredí Jelšava - Lubeník sa dopĺňa ročným prírastkom 10-180 krát väčším oproti normálnemu, čo ukazuje na dlhodobé zásoby tohoto prvku v pôdach, buď v podobe primárnych minerálov alebo v amorfných formách. Veľmi významné sú sekundárne minerály, vytvorené obyčajne v imisnom prostredí, ako sú hydromagnezit, nesquehonit, brucit a iné, ktoré sú schopné pomocou vody určitej migrácie, čím dochádza k úbytku horčíka z pôd. V pôdach stále pretrvávajú pôvodné málo rozpustné minerály ako periklas, magnezit, kalcit, amorfné MgO, ktoré sú príčinou vysokej alkality a vysokého

obsahu Mg. Hoci v súčasnosti už nedochádza k masívnemu prísunu horčíka do pôd z exhalovaných alebo sekundárne prenášaných Mg prachov, tento pohyb je stále aktívny a je pravdepodobné, že sa pôdy nestačia zbaviť nadbytku tohoto prvku prirodzenými procesmi.

Ostatné prvky, ktoré majú pôvod v emisiách, nemajú také výrazné postavenie, ako je to u horčíka. Zvýšený je Cr v areáli závodu Lubeník, Ni je zvýšený od Muránskej Dlhej Lúky prakticky v celej trase s malou kulmináciou v priestore závodu Lubeník a Jelšavskej Teplice. U tohoto prvku nepredpokladáme prirodzený pôvod a môžeme ho hľadať v emisiách ako závodov, tak aj v emisiách komunálnych kúrenísk na fosilné palivo.

Zvýšené sú obsahy Cd vo výluhoch na takmer každom sledovanom mieste, a to od 5 do 35 krát. Pôvod tohoto prvku nepredpokladáme len v emisiách závodov a domácich kúrenísk, ako pozorujeme na Hradovisku, ale aj v používaných umelých hnojivách, ktoré boli v minulosti poľnohospodármi hojne aplikované. Pri porovnaní množstva ťažkých kovov uvádzaných v kategórii B Rozhodnutia MP, nedosahuje ich ani jedna hodnota, podľa čoho by sme tieto pôdy mohli nazvať ťažkými kovmi nekontaminované.

Obr.1. Orientačná mapka odberov zemín v muránskej doline na analytické spracovanie.

Záver

Ekologické následky po magnezitárskej činnosti stále zotrávajú ako v komunálnej, tak aj v prírodnej sfére. V minulom období boli nedokonalá funkčnosť odľučovacích technológií ale aj nižšia uvedomelosť pracovníkov príčinami, ktoré spôsobovali stále trvajúci prísun Mg zložiek formou nekontrolovaných emisií do imisného prostredia. V súčasnosti platná legislatíva a následné opatrenia manažmentov samotných závodov cieľavedomo usmerňujú množstvo exhalovaných látok do prostredia, a tým aj ich vplyv a rozmiestnenie v prostredí.

Literatúra

- Bobro, M., Hančulák, J. a Dorčáková, H.: Ekologické problémy v oblastiach magnezitového priemyslu. *Kongres so zahraničnou účasťou "Veda a výskum na začiatku 21. storočia v Slovenskej republike"*, 13.-15. máj 1998, Košice.
- Hronec, O.: Exhaláty, pôda, vegetácia. *Monografia, TOP, s.r.o., Prešov a Slovenská poľnohospodárska a potravinárska komora Bratislava, 1996.*
- Hronec, O., Tóth, J. a Holobradý, K.: Exhaláty vo vzťahu k pôdam a rastlinám východného Slovenska. *Príroda, a.s., Bratislava pre MP SR, 1992.*
- Reichertová, E.: Biologické účinky Biologické práce XXVIII. *Veda SAV Bratislava, 1982.magnezitových imisii na živočíšny organizmus.*